

КЛИМАТТЫҢ ӨЗГЕРУІМЕН КҮРЕСТЕГІ ДІНДЕРДІҢ РӨЛІ

Құндылықтарға бағдарланған көзқарас

(Негіздеме: «Астана бейбітшілік декларация 2025» құжатының 22-тармағы)

Астана, 2026

ПРЕАМБУЛА

Біз, әлемдік және дәстүрлі діндердің көшбасшылары,

Біріккен Ұлттар Ұйымы (БҰҰ) Жарғысының мақсаттары мен қағидаттарын, сондай-ақ халықаралық қауымдастықтың тұрақты дамуға, бейбітшілік пен әділетке, адамзат пен табиғат үндестігіне деген айнымас ұстанымын *басшылыққа ала отырып,*

Хатшылыққа климаттың өзгеруіне қатысты мәселелерді шешудегі діннің рөлін айқындау міндетін жүктейтін, Әлемдік және дәстүрлі діндер көшбасшыларының VIII съезінде қабылданған «Астана бейбітшілік декларациясы 2025» құжатының 22-тармағына *сәйкес әрекет ете отырып,*

«Астана бейбітшілік декларациясы 2025» құжатының 19-тармағына сәйкес, түрлі мәдениеттер мен діндер арасындағы өзара түсіністік пен құрмет дәнекері ретіндегі жастардың айрықша рөлін баса көрсете отырып, сондай-ақ Әлемдік және дәстүрлі діндер көшбасшылары съезі аясындағы Жас діни лидерлердің форумын – жас буынның климаттың өзгеруіне қатысты жүйелі сын-қатерлерді еңсеру жолындағы күш-жігерін біріктіретін маңызды алаң ретінде *қолдай отырып,*

«Астана бейбітшілік декларациясы 2025» құжатының 11-тармағында айшықталғандай, қазіргі қоғамның рухани-адамгершілік бағдарлардан көз жазып қалғанына *алаңдаушылық білдіре отырып,*

адамзаттың бұрын-соңды болмаған климаттық өзгерістер дәуіріне қадам басқанын, бұл өзгерістер жаһандық температураның артуынан, мұздықтар мен полярлық мұздардың еруінен, теңіз деңгейінің көтерілуінен, төтенше ауа райы құбылыстарының жиілеуінен, топырақтың тозуынан, биоалуантүрліліктің кемуінен, сондай-ақ ауа мен судың ластануынан көрініс тауып отырғанын және олардың азық-түлік қауіпсіздігіне нұқсан келтіріп, адам денсаулығына қатер төндіретінін, табиғи ресурстарға қол жеткізуге байланысты шиеленістер мен қақтығыстардың ушығуына түрткі болатынын, сонымен қатар халықтардың дәстүрлі өмір салты мен мәдени мұрасына қауіп төндіретінін *атап өте отырып,*

қазіргі заманғы экологиялық дағдарыстың жаһандық, трансшекаралық әрі өркениеттік сипатқа ие екенін, сондай-ақ тұрақты дамудың, халықаралық қауіпсіздіктің, адам құқықтары мен тіршілік атаулының тұтастығының негізіне нұқсан келтіретінін *мойындай отырып,*

қазіргі экологиялық дағдарыстың тек экономикалық және саяси ғана емес, сонымен қатар адамгершілік, мәдени және рухани сипаты бар екенін, мұның өзі табиғат алдындағы қанағат пен жауапкершілік сезімінен айырылудан көрініс табатын рухани дағдарысты бейнелейтінін *ұғына отырып,*

әлемнің діни және рухани дәстүрлердің айрықша өнегелік беделі бар екендігін әрі табиғатқа жауапкершілікпен қараудың құндылық бағдарларын қалыптастыра алатынын **ескере отырып,**

әлемдік діни дәстүрлердің негізгі құжаттары мен ресми мәлімдемелері, оның ішінде «*Laudato Si*» энцикликасы мен «*Laudate Deum*» апостолдық үндеуі, Жаһандық климаттың өзгеруі жөніндегі ислам декларациясы, Климаттың өзгеруі туралы будда декларациясы, православие шіркеулерінің Жаратылыс алдындағы жауапкершілік туралы құжаттары, Дүниежүзілік шіркеулер кеңесінің мәлімдемесі, индуизм, баһаи және өзге де дәстүрлердің декларациялары, сондай-ақ БҰҰ Қоршаған ортаны қорғау бағдарламасының «*Faith for Earth*» бастамасы аясында атқарылып жатқан қызмет, оның ішінде «*Faith for Earth: A Call for Action*» құжаты – климаттың өзгеруімен күресуге және қоршаған ортаны қорғауға бағытталған халықаралық-құқықтық механизмдарды толықтыратын маңызды моральдық-этикалық іргетас екенін **растай отырып,**

әлемдік және дәстүрлі діндер іліміне сәйкес, адамзат баласы табиғаттың тіршілік үшін аса маңызды тепе-теңдігін бұзбай, өзін тұтас тіршілік тізбегінің бір буыны ретінде ұғынып, Жермен үндестікте ғұмыр кешуге жаратылған деген сенімді **басшылыққа ала отырып,**

діни дәстүрлердің басым көпшілігіне тән әмбебап адамгершілік қағидаты ретіндегі «Адамгершіліктің алтын ережесіне» **сүйене отырып,**

әлемдік діни дәстүрлер өздерінің бірегей ілімдері мен рухани таным-түсініктерін басшылыққа ала отырып, экологиялық тұтастықты сақтауды ортақ адамгершілік парыз ретінде бірдей танитынын, бұл ортақ ұстанымның, атап айтқанда: адамзатқа Жердің тепе-теңдігін сақтау міндетін жүктейтін «*Khalifa*» (Қамқоршы) ретінде қарайтын исламдық «*Al-Mizan*» (Тепе-теңдік) және «*Amanah*» (Аманат) қағидаттарында; католик іліміндегі «*экологиялық күнә*» ұғымы мен Жаратылысқа адамзаттың ортақ үйі ретінде қамқорлық таныту үндеуінде; иудаизмдегі «күтіп-баптау және сақтау» өсиеті мен «*Bal Tashchit*» («Бүлдірме») қағидатында; барша тіршілік иелерінің жарасымды қатар өмір сүруінің негізі саналатын «*Pratītyasamutpāda*» («Өзара тәуелді жаратылыс») туралы буддистік танымда; ғарыштық тәртіпті («*Puma*») сақтау борышы саналатын «*Дхарма*» туралы индуизм ілімінде; синтоизмдегі табиғатқа тағзым ету дәстүрі мен даосизмдегі «*Даомен*» үндестікке ұмтылу жолында; сондай-ақ Баһаи дініндегі *болмыс бірлігі* қағидатында айқын көрініс тапқанын **мойындай отырып,**

адамзат баласы тұтас тіршілік әлемінің ажырамас бөлшегі екенін, ал адам мен табиғат арасындағы қарым-қатынас өзара байланысқа, жарасымды тіршілік етуге және өмірдің тұтастығын құрметтеуге негізделгенін, осыған орай қазіргі

және келер ұрпақтың әл-ауқаты адамзаттың экожүйелердің тұрақтылық шегінен аспай өмір сүру қабілетіне тікелей тәуелді екенін **ұғына отырып,**

қазақтың мәдени және этикалық мұрасында берік орныққан «Аманат» ұғымына — ұрпақтан ұрпаққа мирас болған дүниеге ерекше ұқыптылықпен әрі жауапкершілікпен қарау қағидатына **сүйене отырып,**

шексіз тұтынуға, қысқа мерзімді пайда көруге және табиғи ресурстарды шектен тыс пайдалануға негізделген даму үлгілері экологиялық тепе-теңдіктің жүйелі түрде бұзылуына әрі тіршіліктің табиғи негіздерінің сарқылуына әкеп соқтыратынына **алаңдаушылық білдіре отырып,**

шынайы тұрақтылық адамзат бастамаларының тіршілік әлемінің нәзік тепе-теңдігіне құрметпен қарауын қамтамасыз ете отырып, табиғи үдерістерді қалпына келтіру мен сақтау арасындағы өзара синергияны қажет ететінін **мойындай отырып,**

климаттық дағдарысты адамзат ынтымақтастығына төнген басты сын-қатер деп тани отырып, сондай-ақ оның халықтың ең осал топтарына, оның ішінде аз қамтылған жандарға, әйелдерге, балалар мен байырғы халықтарға әлдеқайда ауыр зардабын тигізетінін **мойындай отырып,**

климаттың өзгеруімен күрес саласындағы іргелі халықаралық-құқықтық құжаттар саналатын БҰҰ-ның Климаттың өзгеруі туралы негіздемелік конвенциясы мен Париж келісіміне **сілтеме жасай отырып,**

халықаралық қауымдастықтың 2030 жылға дейінгі кезеңге арналған Тұрақты даму мақсаттарына қол жеткізуге деген айнымас ұстанымын **баса көрсете отырып,**

қарулы қақтығыстар мен техногендік апаттардың табиғи экожүйелерге ауыр әрі көбіне орны толмас залал келтіретінін **түсіне отырып,**

қоршаған ортаны қорғау саласындағы халықаралық-құқықтық базаның дамып жатқанын, сондай-ақ БҰҰ жүйесі аясында табиғатқа ауқымды әрі ұзақ мерзімді залал келтірудің алдын алуға және оған қарсы әрекет ету шараларын әзірлеуге бағытталған бүгінгі таңдағы талқылауларды **назарға ала отырып,**

діни қауымдастықтардың халықаралық климаттық күн тәртібіне атсалысуы арта түскенін, оның ішінде *Interfaith Liaison Committee* жанындағы *Talanoa Dialogue* аясындағы іс-шараларға, БҰҰ КӨНК жанындағы *Faith Pavilion* жұмысына, сондай-ақ өңірлік және халықаралық деңгейлерде қатар өтетін діни көшбасшылардың саммиттеріне қатысып жатқандығын **атап өте отырып,**

барша тіршіліктің тұтастығы мен сабақтастығы ортақ күш-жігеріміздің басты мақсаты екенін, ал адамзат игілігі Жердің саулығынан ажырағысыз екенін **негізге ала отырып,**

осы құжаттың ұсынымдық сипатқа ие екенін, ешқандай міндеттемелер жүктемейтінін және діни қауымдастықтар, мемлекеттер, халықаралық ұйымдар мен барша ізгі ниетті жандар үшін адамгершілік-құндылық бағдары ретінде қызмет етуге **арналғанын растай отырып,**

климаттың өзгеруіне қарсы күрес және табиғатқа жауапкершілікпен қарау мәселелері бойынша әлемдік және дәстүрлі діндердің ортақ ұстанымын бейнелейтін, өзара келісілген қағидаларды қамтитын **«Климаттың өзгеруімен күрестегі діннің рөлі» атты құжатты ұсынамыз.**

Аталмыш қағидалар Съезд Хатшылығы Жұмыс тобының мүшелерімен өткізілген консультациялар барысында, діни ілімдер мен діни қауымдастықтардың ресми құжаттарын ескере отырып әзірленді.

1. Тіршілік әлемінің өзіндік құндылығы мен тұтастығы

Әлемдік діни дәстүрлер тіршілік әлемінің адамзатқа тигізер пайдасына қарамастан, оның өзіндік құндылығы мен тұтастығын бірауыздан мойындайды.

Әрбір діни дәстүр табиғатты өзінше бағамдайды, ал оның маңызы тек материалдық құндылықпен өлшенбейді: ол адамзатқа аманат етілген әрі айрықша қадір-қасиеті бар жаратылыс; киелі әлемдік тәртіп көрінісі; немесе барша тіршілік атаулыны біріктіретін біртұтас әлем ретінде қарастырылады.

Тіршіліктің өзіндік құндылығын тану – қоршаған ортаны аялау және табиғи жүйелердің тұтастығын сақтау сияқты адамгершілік парызды жүктейді.

2. Ұрпақтар сабақтастығы (Аманат)

Адамзат табиғи әлемнің саналы бөлшегі бола отырып, ғаламшардың тіршілікке қажетті маңызды жүйелерін сақтап қалу үшін келер ұрпақ алдында зор жауапкершілік арқалайды.

Әрбір ұрпақ – өткен мен бүгінді және келешекті жалғайтын үзілмес тіршілік тізбегінің бір буыны, ал қазіргі ұрпақтың өзінен кейін қалдыратын Жердің ахуалы олардың ізін басатын келер буынның өмір сүру жағдайын айқындайды.

3. Қанағат пен тепе-теңдік этикасы

Көптеген діни дәстүрлерде экологиялық тұрғыдан тұрақты мәдениет саналы тұтыну және табиғатпен қарым-қатынаста қанағатшылдыққа ұмтылу қағидастарына негізделеді.

Бұл құндылық бағдары түрлі рухани ілімдерде, атап айтқанда, өз еркімен ұстамдылық танытуға ұмтылудан; табиғатқа құрметпен әрі шүкіршілікпен

қараудан; қоршаған ортамен байланыста тепе-теңдікті сақтаудан және барша тіршілік иесіне орынсыз қиянат жасауға жол бермеуден айқын көрініс табады.

Таным-түсініктердің сан алуандығына қарамастан, діни дәстүрлерді табиғатты шектен тыс аяусыз пайдалануды құптамау және адамның табиғаттан алғанының орнын қайта толтыруға деген ортақ ұмтылыс біріктіреді.

4. Ең осал топтарға ортақтасу

Климат өзгеруінің салдары барша қоғамға әсер ететін трансшекаралық тәуекелдер мен қатерлерді туындатады. Дегенмен, бұл өзгерістердің зардабын, әсіресе, жаңа жағдайға бейімделу ресурсы барынша тапшы топтар: аз қамтылған жандар, тұрмыс-тіршілігі туған жерінің ахуалымен тығыз астасып жатқан байырғы және дәстүрлі қауымдастықтар, сондай-ақ климаттық тұрақсыздыққа ұдайы ұшырайтын өңірлер әлдеқайда ауыр тартады.

Осы қағидаларға сүйене отырып,

БІЗ МӘЛІМДЕЙМІЗ ЖӘНЕ ҮНДЕЙМІЗ:

1. Тіршілік әлемін сақтау – барша адамзаттың ортақ моральдық-этикалық жауапкершілігі екенін және ол Жер бетіндегі өмірді қорғау парызымыздан бастау алатынын **растаймыз**.

2. Жердің табиғи жүйелерінің сарқылуы мемлекеттік шекара шеңберінен шығатын ортақ қауіп-қатерді өршіте түсетінін мойындай отырып, қоршаған ортаның тозуы экожүйелеріміздің табиғи тұрақтылығына нұқсан келтіретінін және барша тіршілік иесінің өмір сүруін қамтамасыз ететін өміршең ресурстарға қауіп төндіретінін **растаймыз**.

3. Климаттық өзгерістерге қарсы күрес – бейбітшілікті нығайтудың, адамның қадір-қасиетін құрметтеудің және тұрақты дамуды қамтамасыз етудің ажырамас бөлігі екенін **мәлімдейміз**.

4. Табиғи ортаны қазіргі және келер ұрпақтың игілігі мен барша тіршіліктің өркендеуінің міндетті шарты ретінде сақтап қалуға деген берік ниетімізді **білдіреміз**.

5. Қазіргі ұрпақ қабылдайтын шешімдер кейінгі барлық буынға табысталатын мұраның сипатын айқындайтынын **баса айтамыз**.

6. Келер ұрпақ алдындағы ортақ әрі этикалық жауапкершілігімізді мойындаймыз және бұл жауапкершілікті климаттың өзгеру қатерлеріне қарсы жаһандық жауап қатудың негізі ретінде **қарастырамыз**.

7. Экологиялық дағдарыс тек технологиялық шешімдерді ғана емес, сонымен қатар құндылықтар мен өмір салтын терең қайта зерделеуді, сондай-ақ табиғатқа деген тұтынушылық көзқарастан саналы қанағат мәдениетіне бет бұруды талап ететінін **мойындаймыз**.

8. Халықаралық қауымдастықтың назарына қазақтың мәдени мұрасынан тамыр тартатын және дәстүрлеріміздегі ұрпақтардың үзілмес

сабақтастығы туралы ілімдермен үндесетін «Аманат» ұғымын жаһандық климаттық диалогтағы ұрпақаралық жауапкершіліктің құндылық бағдары ретінде **ұсынамыз.**

9. Діни ілімдердің байлығы мен сан алуандығын мойындай отырып, тіршілік әлемінің ауқымды әрі орны толмас бүлінуін айыптауда әлемдік діни дәстүрлердің бекем ынтымағын **айғақтаймыз.**

10. Жеке сана мен жауапты тұтыну мәдениетін қалыптастыру арқылы экологиялық қағидаттардың жеке адам және қауымдастық деңгейінде саналы түрде сақталуын қамтамасыз ету үшін осы этикалық үндеудің аса қажет екеніне **кәміл сенеміз.**

11. Ғасырлар бойғы рухани дәстүрге негізделген айрықша адамгершілік беделіне ие діни көшбасшылардың – діндарлардың экологиялық тұрғыдан жауапты өмір салтына деген ішкі ұстанымын нығайтатын құндылық бағдарларын қалыптастырудағы шешуші рөлін **баса айтамыз.**

12. Адамның қадір-қасиетін және өмірдің киелі құндылығын құрметтеуге негізделген рухани бірлік пен дінаралық өзара іс-қимыл – мәдениеттер мен халықтар арасындағы сенімді нығайтатынын, сондай-ақ жаһандық климаттық сын-қатерлер жағдайында үміт пен жаңғырудың қайнар көзіне айнала алатынын **атап өтеміз.**

13. Діни қауымдастықтарды киелі нысандарды экологиялық тұрғыдан жаңғырту, қоршаған ортаға тигізетін жалпы әсерді азайту, діни экологиялық бастамаларды ілгерілетудегі балалар мен жастардың рөлін күшейту сияқты қауымдық ынтымақ механизмдеріне сүйене отырып, жауапты әрі белсенді көшбасшылық арқылы өздерінің рухани құндылықтарын іске асыруға, сондай-ақ жергілікті қауымдастықтардың климаттық сын-қатерлерге төтеп беретін шешімдерді бірлесіп әзірлеуіне ықпал етуге **шақырамыз.**

14. Жеке адам және қауымдастық деңгейінде саналы тұтыну, азық-түлік қалдықтарын азайту, ресурстарды үнемдеу, бірреттік пластиктен бас тарту және көміртегі ізін азайту сияқты өз еркімен қанағат таныту дағдыларын дамытуды **қолдаймыз.**

15. Мемлекеттер мен халықаралық ұйымдарды құқықтарына, өмір салты мен мәдени мұрасына қауіп төніп тұрған ең осал елдер мен қауымдастықтарды, сондай-ақ тұрмысы төмен әрі қоғамнан шеттетілген топтарды қолдауға ерекше назар аудара отырып, климаттың өзгеруіне қарсы күрес және климаттық әділеттік қағидаттарын ілгерілету бойынша үйлестірілген ұзақмерзімді шараларды күшейтуге **шақырамыз.**

16. Өшпенділік пен кемсітушіліктің кез келген түрінен бас тартуға деген берік ұстанымымызды, сондай-ақ тіршілік әлемін қарулы қақтығыстар мен техногендік апаттардың жойқын салдарынан қорғау жөніндегі ортақ жауапкершілігімізді **растаймыз.**

17. Ортақ үйімізді қорғау жолында рухани даналықты, ғылыми танымды және жауапты мемлекеттік саясатты тоғыстыра отырып, Әлемдік және дәстүрлі діндер көшбасшыларының съезі мен өзге де халықаралық платформалар аясында

климат мәселелері бойынша дінаралық диалогты кеңейтуге дайын екенімізді **білдіреміз.**

18. Климаттық диалогтың ұзақмерзімді тиімділігі жас буынның бұл үдеріске тікелей атсалысуына байланысты екеніне кәміл сенеміз және Әлемдік және дәстүрлі діндер көшбасшылары съезінің аясындағы **Жас діни лидерлер форумын** инклюзивті серіктестіктің маңызды алаңы деп **санаймыз.**

19. «Астана бейбітшілік декларациясы 2025» құжатының 22-тармағын іске асыру мақсатында осы құжатты халықаралық климаттық форумдарда, соның ішінде Әлемдік және дәстүрлі діндер көшбасшыларының съезі мен Жас діни лидерлер форумы алаңдарында ұсынуға дайын екенімізді **білдіреміз.**

20. Қазіргі және келер ұрпақ үшін тіршілік әлемінің тұтастығын сақтап қалуды қамтамасыз ете отырып, ортақ жауапкершілікке негізделген мәдениеттер мен ұрпақтар арасындағы жауаптылық, қанағат және ынтымақтың жаһандық мәдениетін қалыптастыруға ықпал етуге деген бекем шешімімізді **растаймыз.**

21. Рухани мұратымыздың шынайылығы нақты әрі айқын істерден көрініс табатынына кәміл сенеміз және ынтымақтастығымыз нақты өзгерістерге ұласып, сөзден іске көшуге септігін тигізуі үшін барлық қатысушыларды тәжірибе алмасуға әрі бірлескен іс-қимылға **шақырамыз.**

22. Жауапты тұтыну, адамзат ынтымағы және қоршаған ортаға этикалық тұрғыдан қарау сияқты тұрақты дамудың құндылықтарға бағдарланған тәсілдерін ілгерілету жолында мемлекеттер, халықаралық ұйымдар мен діни қауымдастықтар арасындағы ынтымақтастықты нығайтуды **қолдаймыз.**

23. Әлемдік және дәстүрлі діндер көшбасшыларының съезін өткізгені, сондай-ақ жалпыға ортақ бейбітшілікті қамтамасыз ету мен адамзат бірлігінің іргетасын нығайту жолындағы күш-жігерді топтастыруға өлшеусіз үлес қосып отырған дінаралық диалогтың осынау бірегей алаңын дамытуға деген көпжылдық берік ұстанымы үшін Қазақстан Республикасына және барша қазақ халқына терең ризашылығымызды **білдіреміз.**

БІРЛІК, БЕЙБІТШІЛІК ПЕН ӨРКЕНДЕУГЕ БАСТАЙТЫН ЖОЛЫМЫЗ ОҢҒАРЫЛСЫН!

*Осы құжатты 26 сарапшы, діни көшбасшылар мен дипломаттардан
тұратын халықаралық Жұмыс тобы әзірледі.*

**ӘЛЕМДІК ЖӘНЕ ДӘСТҮРЛІ ДІНДЕР КӨШБАСШЫЛАРЫ СЪЕЗІ
ХАТШЫЛЫҒЫ**

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
АСТАНА ҚАЛАСЫ**

2026 ЖЫЛ